

PRZYPOWIEŚĆ (499) *sb f*

o jasne; -eść- (37), -éść- (4) *KochDz, KochPieś, PudłFr* (2); -eść-.

sg *N* przypowieść (145). ◇ *G* przypowieści (40). ◇ *D* przypowieści (3). ◇ *A* przypowieść (69). ◇ *I* przypowieścią (17). ◇ *L* przypowieści (27). ◇ *pl N* przypowieści (55). ◇ *G* przypowieści (26). ◇ *D* przypowieści(o)m (1). ◇ *A* przypowieści (24). ◇ *I* przypowieściami (13). ◇ *L* przypowieściach (79); -äch (30), -ach (20), -(a)ch (29); -äch *RejAp* (2), *RejPos* (22), *HistLan*; -ach *GliczKsiąż, LubPs, CzechRozm, CzechEp, LatHar* (2), *WujNT* (7), *SkarKaz* (4); -äch : -ach *LubPs* (1:1), *Leop* (2:1), *RejZwierz* (1:1), *BibRadz* (1:1).

Sł stp, Cn notuje, *Linde XVI – XVII w.*

1. *Utarte powiedzenie, powszechnie uznane zdanie o kimś lub o czymś; przysłowie, sentencja, maksyma; proverbium Vulg, Mącz, Modrz, Calag, Calep, Cn; adagium, dictum, paraemia Mącz, Cn; parabola PolAnt, Cn; verbum Modrz, Cn; abagio Calep [w tym: z bezpośrednim przytoczeniem tekstu przypowieści (88), poprzedzone spójnikami iż, że (40)] (269) : A załz nie wielz przypowieści/ Orzech ołieł grzbiet niewieści: Máło pożytku działáią: Gdy ich kijem nie fkládáią *BierEz* P3; Bowiem zdawna przypowiecz ieft ta w ludziech wzięta Iż fie więcz długo dobre a złe też pamięta *RejJóz* L2v; *BielKom* F5; Ták długo potrzebá fie vczyć/ pokąty fie nye náuczył/ á yełli przypowieści chcemy wyarę dáć/ mamy fie vczyć dotąd pokątybtko [!] ná fwyecye żyw był. *GliczKsiąż* N2, F6, P8; *Leop Eccli* 20/22; *SO*bki więc w przypowieściach/ takie przezywano/ Co k łobie wżytko gárną *RejZwierz* 65v, 67v; *RejWiz* 175v; Przeto gdy był Sálomon przy rozumie/ vczył ludzi vftáwicznie náuki/ y pobudził ie ku náuce/ y wiele przypowieści fłóżył. *BielKron* 82, 281 *margin*, [332³]; *Populator, et populatrix, Pułtołziciel/ pułtołzicielká/ Turek* w przypowieści bo ták turek pólpolicie czini. *Mącz* 312d; *Sententiosus, Pełny pięknych á známienitych przypowieści. Mącz* 383a; *Stupidus, Zdumiály/ zmlkły/ ochotny yáko pień ná ptaki/ głupi by fádło/ przipowiesć. Mącz* 423d, 3b, 86c, 182c, 281a, 287c (15); *Drugdy też dobre pokármy niezwyčajnym fá niezdrawe. A s thądże oná Przypowieść: Nie káżdemu dobre zdrowo. SienLek* 4; *Górndworz* B, K4, Cc4v; *Abowiem chociay ono pogánfka przypowieść/ ále pewnye pobożna: Iż fzczeńliwe tho kroleństwo ieft/ ktore czáfu pokoiu myfli o przyfzłey przygodzie fwoiey. RejZwierz* 261v; *Wfzák tę dawno przypowieść wfpomináią báby/ Gdy przeládziłz fzałwíá iuz poważniey rólcie/ Tákżeć też miedzy ludźmi [...] Gdy pocźciwie wychowálz iego naprzod z młodu/ Tákowy przed drugimi wygrawa zawodu. PaprPan* P4v; *ModrzBaz* 134v; *Calag* 460a; *KochDz* 109; *KochPieś* 39; *PudłFr* 43; *Calep* 2b, 867b; *Phil* H2 [2 r.]; *Z* dawná przypowieść tę pifzą ná ścienie, Biádá męzowi, ktory podległ zenie. *KlonKr* C2; *CzahTr* E3 [2 r.].*

przypowieść u kogo (5): *Mącz* 450c; *BY*ła przypowieść v *Grekw*. Tak żyy, iakoby tego nikt nie vczył, żeś był na fwiecie. *Górndworz* B; [staramy się usilnie] áby theż wżdy káždy był widzian miedzy fwiátem/ iż przedlię płynie iáko iábłko czyrwone miedzy inemi iábłki: á pólpolita to v wżytkich przypowieści/ iż iáko cie widzą tákó cie máią *RejPos* 316. *Cf* »jako (jest) przypowieść«.

przypowieść przeciwko komu (1): *Bos in lingua, Proverb*. Przypowieść przeciwko tym którzy dla przedárowánia nie mowią prawdy. *Mącz* 26b.

przypowieść między kim (4): *BielŻywGlab nlb* 8; Ten Prorok był żyw aż do czáfów Cyrułá Krolá Perłkiego [...] A był ták mądrym człowiekiem/ że o nim była tá między ludzmi przypowieść pólpolicie/ Mędrfzy niż Dániel. *BibRadz* I 466. Cf »przypowieść powstała«.

przypowieść o kim, o czym (6): *RejJóz* O2v; Ták iż tefz/ ku zelżywości tego łtanu/ pogáni łámi o was przypowieść łobie vtzynili/ tymi flowy. Rzadki/ powiedáią/ Ptak Fenix ná świecie/ ále dáleko rzádłzy Rzymłki Kxiądz tzyłty. *KrowObr* 228v; *BibRadz* I 466; Rycerłka dołtoyność bywa nábywana/ częścią zasługámi przeciw Rzeczypółpolitey/ częścią też pewnemi ceremonijámi: o ktorzych onę przypowieść pólpolicie wípomináią/ lepłzy Ricerz niż Pánolzá *ModrzBaz* 76. Cf »jako (jest) przypowieść«, »przypowieść powstała«.

przypowieść w kim [= u kogo] (1): A łtára w ludzioch przypowiełć Iż więc kázá tym flono iefć Co łie owo podłłpócili By łie bárziew nie łkázili *RejRozpr* D.

przypowieść czyja [*w tym: G sb i pron* (4), *pron poss* (1)] (5): Z przypowiełci iego [*Sokratesa*] to wybrano Przy włchodu łłoncza łłufza radzić, á przy zachodu aby welele było. Tak łie przy czudzich rzeczach miey iakobys łwych nie opnłcił [!], vkkwapna [!] rada żáłowania potrzebuie. *BielŻyw* 51; *ReszPrz* 112; Mądrość tákże bez łprawiedliwołci/ iefť chytróć: Mierność bez męłtwá/ gnułnołć: á łprawiedliwołć bez miernołci/ łrogołć. Skąd oná przypowiełć *Ennij Poetae: Summum ius, summa iniuria*. *Phil* D2, D4. Cf »wedle przypowiełci«.

W porównaniach (3): Iáko ciernie ktore przebija rękę pijánicy/ ták przypowiełć iefť w włćiech łzalonego [*parabola in ore stultorum*]. *BibRadz Prov* 26/9; (Iáko) goleni v chrome⁸⁰ nie rowne/ ták przypowiełć w włćiech głupcow. *BudBib Prov* 26/6, *Prov* 26/9.

Frazy: »jako (jest a. była) przypowiełć, (jako) jest (a. było) w przypowiełci« [*w tym: jako wtrącenie* (9); *u kogo* (2), *o kim* (1)] = *est in proverbio* *Modrz* [*szyk zmienny*] (17:4): Tak iż v łtarich ludzi było to w pólpolitey przypowiełci, Człowiek [...] człowieku, albo Bog albo Diabeł, to iefťh może albo wiele dobrego albo wiele złego wczynić *GlabGad* L8v; Ktorzy maia wielki brzuch pólpolicie mało miewaia rozumu dowcipnego, więcey łá ozralci leniwy, darmopychowcie obłudni, płotliwy y nie pobożni, więcey ciału niż dułzy łolguiaćzi, tak iako o nich połatinie iefť przypowiełć. *Craffus venter craffum facit ingenium* *GlabGad* P5v; *LubPs* X2v; *KwiatKsiąż* E3; *RejPos* 243, 253v; A iáko łtára przypowiełć/ iż pilnemu łłudze záwždy rołcie guz ná brzuchu/ á leniwemu ná grzbiecie. *RejZwierc* 26; Słuzká áby też wždy záwždy był poczćiwy/ nie opiłj/ nie włzeteczny/ ále cółby łie *et ad forum et ad corum* iáko ono łtára przypowiełć przygodził *RejZwierc* 35v; A mieymy vpelná nádziewię z Dawidem o tym Pánu łwoim/ thedy pewnie y łpráwy náłze/ y rády włzytki domowe náłze poydá nam/ iáko ono łtára przypowiełć iefť/ iáko wianki wił. *RejZwierc* 265v, 31v, 65, 70v, 82v, 111v (11); Ták wielka bywa czáfem rozmáitołć y roznołć ták w rzeczach iáko y w czáfiech/ iż nie dżiw/ że o nich ták wiele czáfem bywa rozumow (iáko iefť w przypowiełci) ile głow. *ModrzBaz* 65, 99v; *WerKaz* 290.

»(jako) w przypowiełci bywa mowiono (a. mowi, a. mowimy, a. mowia), wedle przypowiełci mowia; mowić (a. rzec) przypowiełć, przypowiełciá, wedle przypowiełci« [*szyk zmienny*] (7:1;2:1:1): *Lucini quibus sunt parvi utrinque ocelli et brevis visus*, Którzy nie dáleko wáidzá [*lege*: widzá] pátrzá yáko łzczurek z miechá yáko w przypowiełci mowimy. *Mącz* 198b; *Numariae rei difficultas eum tenet*. Nie ma pieniędzy/ kupiłby wieł álie pieniądze gdzieł/ w przypowiełci bywá mówiono. *Mącz*

253d, 6a, 393c, 488b; A tak każdy wierny jego pokuszay zawnzdy poczciwey pilności swoiey/ w kádey fprawie swoiey/ á nie mów thák oná ftará przypowieciá: Da Bog komu chce y ná pyecu. *RejPos* 257; Tákci wzyfcy lákcomcy tu fwiátá chwytiá/ Mniemáiąc że iuz wiecznie tak ná nim zyc máiá. A iáko tenze Mędrzec [*Seneka*] w przypowieciach mowi/ Ktoby chciał częgo złęgo zyczyć lákcomcowi/ Niechżec mu iedno zyczy żywotá długiego/ Nie może więtsza klátwá iuz być ná takiego. *HistLan* E4; A kto tego niebaczy/ iákoby to fprofná rzecz byłá/ gdyby niewiáfty chodziły w fzátách máló co niżey zá krok poniżonych? Wedle ftárey przypowieści tak mowiá/ że v onych niemálfz czołá/ w ktorých wtyd zágásl. *ModrzBaz* 51; *PaprUp* A3v; y rzekł im [*Jezus zgromadzonym w synagodze*]: Pewnie mi rzeczećie tę przypowieść [*dicetis Mihi hanc similitudinem*]; Lekárzu/ vlecz lámego siebie. *WujNT Luc* 4/23; *VotSzl* B3; *CzahTr* I2.

»przypowieść powstała (a. stała się), urosła, wyszła« [*w tym: między kim (2), o czym (1)*] [*szyk zmienny*] (2:2:1): DAwna y fthára przypowyesc myedzy ludźmi o karányu á powfcygányu dzyatek thá vroflá/ że nigdy dobrego nye biyá áni go trzeba bić *GliczKsiqz* F6, I6; Tololá/ miálftho niegdy rofkofzne/ w kthorym był niekiedy zá poganow kościol bálwánki pełny fkárbow ftebrá y złotá/ ktorego gdy kto tknął pomfty nie vzedł/ co fie było przydáło Rzymiánom/ ftąd wyfzłá oná przypowieść/ *Aurum Tolofanum noli tangere. BielKron* 281; Y nie bez przyczyny oná przypowieść między ludźmi proftemi powftálá: Iż nieszczęście nigdy lámó nie chodzi. *RejAp* 135; *RejZwierc* 139v.

»(jako) przypowieść twierdzi« [*szyk 1:1*] (2): Dobry człowiek z dobrego fkárbu fercá wywodzi dobre rzeczy: á zły człowiek ze złęgo fkárbu wywodzi złe. Iáko twierdzi ftára przypowieść: od złośnikow wychodzi złość [*Sicut et in proverbio antiquo dicitur: ab impiis egredietur impietas. Vulg* 1.Reg 24/14]. *CzechEp* *3, 8.

»przypowieść weszła w obyczaj« (1): y tá przypowyesc poľpolita wefzłá w obyczaj rodzicom/ że gdy kto ich wfseteczność á nyeopátrznosc/ s ktorá fie dawáyá przed dziećmi fwemi znác [...] fífacye y hámuje/ mowyá poľpolicye/ á což to yeľfcze/ dzyecyęc to/ nye rozumyeć ono co to yeľt. *GliczKsiqz* D6v.

»weszło w przypowieść, w obyczaj przypowieści; w przypowieść przychodzić« = *cessit in proverbium Mqcz* [*szyk zmienny*] (3:1:1); *GroicPorz* kk3; Proverbii locum obtinuit, Wefzłó w poľpolitá przipowieść. *Mqcz* 447d; In proverbii consuetudinem venit largitionem fundum non habere, W obyczaj przipowieści wefzłó/ álbó tak poľpolicie mówiá/ rozruľność dná nie ma. *Mqcz* 480d, 43b, 480d.

Zwrot: »na przypowieść pamiętać (a. pomnieć)« [*szyk zmienny*] (4); *KwiatOpis* A2v; ále żebyście wzyfcy to wierzyli/ co oni vczyli? toż czynili/ do częgo oni przykład dáli: przy tym ftali/ co wam oni podáli/ pámiętiáiąc ná onęgo Cefárzá przypowieść: *Bonorum virorum est fide maiorum vivere. ReszPrz* 112; zás ná tę przypowieść proftá pámiętayćie/ [...]. Gdy owo owce ftrzygá co więc myśli báran/ Rozumie to że y on z nimi będzie karan. *CzahTr* E4, C3v.

Wyrażenia: »przypowieść chłopska, [wiejska przypowieść]« (1): Naydzieľ drugiego co mu fie ludzie wzyfcy fmieią/ á on fie o to rozgniewa. A teź nas s thego oná ftára przypowieść chłopfka przeľtręga: Iż kto mowi co chce vľfyzy coby nie rad. *RejZwierc* 80; [a iżby tym chciał [*kasztelan*

trocki] łaskę sobie naszą przynależć, tedy tak rozumiemy, iż się już barzo omieszkał, owa jako jest wiejska przypowieść "po obiedzie łyżka". *ListyZygmAug 1550/191*].

»pospolita przypowieść« = *tritum sermone proverbium Mącz* [szyk 11:1] (12): *BielŻywGlab nlb 8*; poftawiwłzy dwu człowieku, iednego mądrego, drugie⁸⁰ proftaka, wfelki baczny hnet fie będzie miał ku mądremu, j ieft poľpolita przipowiefc, iz fie nie mogą ludzie mądrego nafluchać. *GlabGad A4v, L8v*; á ieft poľpolita przypowiefc. Yż dobri ptak dobrze śpiewa. *WróbŻołt A4v; GliczKsiąż D6v*; Dobrac oná przypowieść/ poľpolita byłá/ Bielfza ręká gdy iedná drugá ťpołu myłá. *RejZwierz 121; Mącz 447d, 450c, 480d; Prot A2; RejPos 316. Cf* »wedle przypowieści«.

»prawdziwa przypowieść« (3): *VotSzl D*; Dżiś widzę że prawdziwe one przypowieści/ Ktore fie nam ták zdály ledá iákie wieści. Słyfzałem od ludzi iż *tempore faelici, Multi funt* powiádaią ná ten czas *amici. CzahTr Cv. Cf* »wedle przypowieści«.

[»przypowieść ruska«: Widżęc [!] ia żebyś ty rad/ iáko nálepiey wieczerey twoiey obronił/ álec ťłuży oná przypowieść ruľka/ śierdził ale nie duż *LaszczWiecz A2.*]

»stara, (staro)dawna przypowieść« [*w tym: dawna i stara (2)*] = *vetus adagium, contritum vetustate proverbium Mącz; vetus verbum Modrz* [szyk 81:2] (56:27): Przygoda rzecze iemu [*młodzieńcowi*]: Słyfzałem ftarą przipowiefcz/ iż pry zły pies łám na fie wilka z łafa wyłczceká *ForCnR D; BielŻywGlab nlb 8*; Przeto dawna ieft przipowiefc, ťzkoda chłopu ťwieżego iaia. *GlabGad H6; RejRozpr D; RejJóz Lv*; Stárac yeft przipowyelć/ iż piľmo ťwyęte woľkowy nos ma/ ktorego káždy może nácyągnąć y nákrzywić yáko chce. *KromRozm I M3v, B; BielKom E3; GliczKsiąż F6, P4v; LubPs X2v; RejWiz 156v, 181v, 184; OrzList g; RejFig Bb8v, Dd4v; Krole/ zacni Kfiążetá/ á ťnadź y pogáni/ Mieli z nią [Izabelą węgierską] pracey doľyc/ dziwna byłá páni. Ale iáko dawno brzmią/ ftáre przypowieści/ Przedfię ná cienkiey nići/ ten rozum niewieści. RejZwierz 49v; Bo to ftára przypowieść/ my ťczypty cudzego/ á dyabeł pełná garfcią/ náchwyta náłzego. RejZwierz 129, 71, 91; Ale niewiáftá iedná roľtropna wołáá ná Ioábá z muru/ mowiąc: Azalż nie dawna przypowieść/ kto potrzebuie rády/ przydź do Abelá *BielKron 73; Mącz 451a, 491a; Prot B2v; TV* fie práwie nád národem ludzkim wypeľniá oná ftára przypowieść/ iż po ťmętku wesele/ á po wielkim záburzeniu/ rádo iáľno bywa. *RejPos 108v, 243, 245v, 253v, 257, 265v; KwiatOpis A2v*; Stára tu v nas w Polľce przypowieść bywáá/ Ktora ielżcze z vľt ludzkich dżiś nie wywietrzáá. [...] Iż mowią łácwey ociec ábo mátká biedna/ Vchowa dzieći dwádziefciá [...] A złych dzieći dwádziefciá [...] Iednegoż oycá mátki ťnadź nie vchowáią. *HistLan A3*; Abowiem ftára tho oná przypowieść ieft: Iż przeťtáli dobrzy zle czynić rozmiłowawłzy fie cnoty. *RejZwierz 13*; A zwáľzczá gdy ielżcze ktemu [*chłop*] hárdy á vbogi/ to iuż tego z dawnych przypowieści Bożym nieprzyiacielem zwáli. *RejZwierz 53*; Bo dawna to ieft przypowieść/ *Diu delibera et cito fac*, To ieft/ Kiedi co maľz prętko czynić/ trzeba fie dobrze rozmyľlić. *RejZwierz 145*; Poľtronnego też niczym nie draźń/ bo ťthára przypowieść: *Canem dormientem irritare noli*, to ieft/ gdy pies ťpi ná ťmieciu nie náťtępy mu ná ogon by cie nie vkáślił. *RejZwierz 146v*; Poźrzy ná ony ludzkie vrody/ vbioiry/ kľtały/ obyczáie/ gotowości/ że chodzą rotámi młodzi ludzie iáko Lwi/ á ťnadźby fie mogli/ iáko ono dawna przypowieść/ y z dyabły łámáć. *RejZwierz 185v, 25v, 26, 31v, 34v, 35v (26); ModrzBaz 103, 135; PaprPan Hh; CzechEp *3, 8; WerGość 230; WerKaz 290*; Muzo: co dáléy powiélż? to/ co dawna wołá Przypowieść: dwiemá y łam*

Herkules nie zdoła. *KochPam* 86; Ale słuchaycie wy oney dawney przypowieści. Czegoć niedoftaie łzukay v łąsiadą. Więc chcącemu nie máłz nic trudnego. *GórnRozm* H3; *Paprup* A3v; *ActReg* 33; *Phil* G2; *VotSzl* B2v, D; *GostCast* 43; Prawdą ma wżędy mieysce/ przypowieść to dawna: Iłtność iey także v nas znáyduie lie iáwna. *PaxLiz* Bv, C4. Cf »stara polska przypowieść«, »wedle przypowieści«.

»przypowieść staropolska, stara polska« [*szyk 1:1*] (1:1): tego głowá boli/ Stára Polśka przypowieść/ kto łobie nie woli. *PudłFr* 31; Przypowieść łtáropolśka po łzkodźie polak mądr. IAm też ná tę przypowieść nic nie pomniał zmłodu/ Przecz widzę žem też przegrał dziś bárzo zawodu. *CzahTr* C3v.

»zwykła przypowieść« (2): Bo to łtára oná zwykła przypowieść/ coby tobie nie miało być miło/ tego drugiemu nigdy nie działay. *RejZwierc* 34v. Cf »według przypowieści«.

Wyrażenia przyimkowe: »wedle (a. według) przypowieści« = *iuxta verbum Modrz* [*w tym: jako wtrącenie* (3)] (17): Nye dármoć zákázuyą piłmá kácerskyego czytác/ Abowim prawdy profta rzecz yełt/ wedlug przypowyełci: Ale błąd y nyeprawdá łlowki pyęknemi á lubyężnemi przyłmáki ozdobyona y ocukrowána/ niż łye obaczyłz/ w łerce łye wkráda. *KromRozm I* N2v; *GliczKsiąż* E4, G5v, P8v; Iákoż to [*tj. oddawanie wet za wet*] v łwiátá/ wedle ćiałá/ zda łię być rzecz pod czas niektórym nie od rzeczy: gdzie y mrowká zdrażnioná ná więłżzego łię nie rowno nád łię gniewa y łzczypie go: á krowká [= *owad*] też (wedle przypowiełci) y orłowi dokucza. *CzechEp* 4, 97; PAwle rzecz pewna/ v twego łąsiadá Moželz długięgo nie czekác obiádá. Bo w méy komorze łczéra páięczyná/ W piwnicy także coł ná łchyłku winá. Ale chłéb (według przypowiełci) z łolá/ Każę połóżyć prze ćię z dobrá wolá. *KochFr* 8; zá ktorych [*tj. przełózonych Rzeczypospolitej*] pychá/ chćiwolćiá/ złolćiá/ niepobożnołćiá/ y niełpráwiedliwołćiá/ páńłtwá łwá odmiánę y nákoniec zginienie biorá. A wedle prołtey przypowiełci Polłkiew: Iáki Pan táki kram. *Phil* P2.

~ *wedle przypowieści czyjej* (1): Bo á co ielł gorłżego/ iedno że łię trapiłz á gryżielz łam w łobie z cudzego dobrá/ [...] A zá tem gryżieniem chodzi zazdrołć: z ktorey rołłcie wałń. á potym bywa wedle dawney Hezyodowey przypowiełci/ iz gárczárz gárczárzá nienayrzy *ModrzBaz* 65v.

Wyrażenia: »wedle (a.według) dawney, starej przypowieści« = *iuxta vetus verbum Modrz* (3:1): według dawney przipowiełci, chczelzli łwego dobego [!] łtrzeż łie zawłze łyłego, więczy łifowatego, nad włzyłtkie łzepielłwego, tak po łatinie mowią, A rufo, caluo, blefo libera me domine quoefo. *GlabGad* B2v; *GliczKsiąż* L7; To mi naprzod wyznác mułłcie/ że wedle łtárey przypowiełci: Gdzie zgodá tu Pan Bog/ á gdzie niezgodá tu Czárł pánuie. *WujJud* 127; *ModrzBaz* 65v.

»wedle pospolitej przypowiełci« (1): Włore/ Ielłiby táł co wyłłapił [*gołć przed obcył sędziá*] / táłże ma być karan/ wedle połpolitey przypowiełci: Gdzie ktho zgrzelzy táł pokutuie. *GroicPorz* m3.

»wedle prawdziwey przypowiełci« (1): Boby im lepiej było nie vznác drogi łpráwiedliwołci/ niżli poznawłzy/ wroćić łię ná zad od podánego im rołkazánia łwiętego. Abowiem łię im przydáło wedle prawdziwey przypowiełci [*Contigit enim eis illud veri proverbii*]; Pies wroćil łię do zrzucenia [*tj. do wymiocin*] łwego: y/ Swiniá vmyta do walánia łię w błolcie. *WujNT 2.Petr 2/21*[22].

»wedle starolwieckiej przypowiełci« (1): y miałlyby łie thez thu były począc łłufłżnie ine náuki [...]. Ale iz wedle oney łtárolwieckiew á prołthey przypowiełci/ iz łtárlży Bog niż łwięthý Marćin/

przyimi thák zá wdzyęczné/ iż thu iest naprzod położóná pámiąthká onego pofélłthwá Anyellkiego *RejPos* 269.

»według zwykłej przypowieści« (1): Nie mowmy według zwykłej przypowieści/ iż nierządem Polłká łtoi/ rączy to niewymowney łálce Bożey y miłosierdziu iego świętemu przyznawaymy/ ktore dołyc znácznie nád námi/ chocia złymi y nierządnyimi/ pokázowác raczy. *VotSzl* B3.

Cf »mowić wedle przypowieści«. ~

»przez przypowieść« (2): Abowiem iako otym łama rzecz pokazuie/ y przez przypowieści to powtarzaią. Iże wina gdy ie częłto łkłody w kłodę przetaczaią kwaśnieią. *KwiatKsiąż* L; *Attentus ad rem*, *Pilney* [*lege*: pilny] łwey rzeczy/ nie záłpi gruzłki w popiele przez przypowieść. *Mącz* 444b.

a. *Tytuł księgi Starego Testamentu: Liber Proverbiorum* [zawsze w pl; w tym: jako skrót lokalizacyjny (69)] (82): Y rzekł człówiekowi/ (*marg*) *Przyp.* 1.v.7. (-) Otho boiazń Boża iest mądrołć/ á wiarowác łię złego/ iest zrozumienie. *BibRadz* I 283d, I 68d *marg*, 108c *marg*, 286b *marg*, 313d *marg*, 338d *marg* (12); wiemy iáko iest łroga pomłłtá Páńłka nádekrwią człówieká niewinnego/ y iáko łrogie dekretá iego wyłzły ná wielu mieylcach okołó tego. (*marg*) *Przypow.* xxvj. ij (-) *RejAp* 179v, 120v; A iáko Sálomon piłze w *Przypowiełciach* łwoich: (*marg*) w *Przipo.* w iij (-) Iż Pan Bog tego nawięcey miłue/ kogo nabárziew karze. *RejPos* 50v; Iáko y Sálomon tákże tego nadobnie połwiádczył/ mowiac: (*marg*) w *Przipo.* w ix. ka. (-) Iż początek włzech rozumow y włzey mądrołci w tym zależy/ kto łie boi Páná Bogá łwoiego. *RejPos* 208v, 13v *marg*, 34 *marg* [3 r.], 42v *marg*, 50v, 83 *marg* (24): Bo łłuchay cóć Sálomon on wielki mędrzec krol y prorok o tym ták pewnie powieða: (*marg*) *Przipo*: xix. (-) Iż bogáctwo y ine przypadki y pocźciwołci włzytkoć łie to może od łudzi przyłráfić/ áłe żoná dobra á pocźciwa to wiedz żeć tá pewnie od Bogá tobie iest daná. *RejZwierc* 34v, 8 *marg*, 33v *marg* [2 r.], 41 *marg*, 139v *marg*; *RejPosWstaw* [41²]v *marg* [2 r.], [41³] *marg*, [41³]v *marg* [2 r.]; *BudBib* b3v *marg*, II 29c *marg*, 66b *marg*, 68c *marg* [2 r.]; A nádewłzytko/ miłość ieden ku drugiemu vprzemyą mieycie: gdyż miłość pokrywa mnołstwo grzechow. (*marg*) *Przy*:10. (-) *BudNT* Aa6; *CzechRozm* 85v [2 r.], 130v; Gdyż iáko czytamy w *Przy.* 6.v 23. Przykazanie iest pochodnią/ á zakon łwiátłołcią/ á drogą do żywotow łtrofowanie kárnołci. *CzechEp* 119, 114 [2 r.], 211, 254; [*Salomon do modlitwy*] vćiekał łię/ ták w księgach mądrołci mowiac: Połłi (Pánie) mądrołć z niebios S. twoich/ [...] A w *Przypowiełciach* záłię: (*marg*) *prou*:3. (-) *Lekkomyłnołć* (powiáða) y łłowá zprawdą łię mijaiące/ oddal odemnie Pánie *LatHar* +3, 303; (*marg*) *Przypo* 4: (-) Początek życia dobrego czynić łprawiełliwołć przyiemnięłza iest bárziew niź ofiárowanie ofiar. *KołakSzczęłł* B3v, B4 *marg* [2 r.], B4v *marg*.

przypowieść czyja [w tym: *ai* (9), *pron poss* (2), *G sb* (1)] (12): Iáko y Sálomon w *Przypowiełciach* łwoich ięzyk tákowy zowie nacźyniem plugáwym á łmrodliwym złótem ábo łrebrem pięknie opráwionym. *RejPos* 251, 42v. Cf *Zestawienie*.

Wyrażenie: »księgi *Przypowieści*« (1): Iáko theż y Sálomon piłze w księgach *Przypowieści* łwoich: Iż kto łobie znaydzie [...] żonę dobrą naydzie włzytko dobre ná łwiece *RejPos* 42v.

Zestawienie: »*Przypowieści Salomonowe* (a. *Solomonowe*, a. *Solomona*)« (10): Lekcia z *przypowieści Sálomonowych Prouerbiorum* Cap:8. *Leop* AAA2, AAA4v, FFf3v *żp*; *BibRadz* *7c; *PRzypowieści* (*marg*) wł. podobiełłtwá/ áłbo powiełć. (-) *Solomoná łyná Dawidowego krolá*

Izraélickiego. Dla náywyknienia mądrości y ćwiczenia/ dla wyrozumienia powieści rozumnych. *BudBib Prov* 1/1, c4v, I 326v, 329 źp; *LatHar* 456 marg, 461 marg.

Szereg: »Przypowieści albo Przysłowie« (1): PirwŹe [*księgi Salomonowe*] Prouerbiorum/ to ieŹt/ przypowieści álbo przyŹłowie/ po ZydowŹku MyŹle/ vpomináiąc á náučzáiąc w nich káždego iáko ociec dzyeći swoie/ iáko Źie máią we wŹytkich Źpławach záchowywáć. *BielKron* 78v.

2. *Krótkie, często alegoryczne opowiadanie o treści moralno-dydaktycznej używane w celu porównania, wskazania podobieństwa; parabola, alegoria, przykład, zagadka; parabola Vulg, PolAnt, Mącz; proverbium Vulg; collatio Mącz (201) : BierEz* F2v, H2; *LubPs* N2; *RejZwierz* 6; Ale gdy Źie pan vbłaga/ albo przez iákie przypowieści/ álbo przez iákie przythoczenie rzeczy/ ku káždemu ŹłufŹnemu poŹtępkowi Źnádnie moŹe być przywiedzion. *RejZwierc* 51; Zdroiów zákrýtéy mądrości dobędę/ Y rozum Źczyry opowáádác będę. Ku przypowieści y Źam vcho zložę/ A gadkę Źwoię przy lutni wyložę. *KochPs* 72; *SkarKaz* 79a, 80a [2 r.]; *CzahTr* D3.

przypowieść o kim, o czym (5): *BibRadz Ez* 18/2, *Hab* 2/6; PiŹe Iozephus/ iŹ teŹ nápiŹał Sálonon o káždym drzewie przypowieść Źwoię/ poczáwŹy od Izopu áŹ do Cedrowego drzewá. *BielKron* 79; *RejPos* 191v, 340v.

przypowieść czyja [w tym: G sb i pron (4), pron poss (4)] (8): Zywoť Ezopá Frygá Mędrćá obyczáyneho/ y z Przypowieściámi iego: z niektórymi teŹ inych Źławnych Mędrćow Przykłády ofobliwymi *BierEz kt; BielKron* 79, 108 marg; *WerKaz* 300; *Phil* D4; *SkarKaz* 79b; PRZYPOVVIESC Iednego Turćzyná MuŹtáŹy [...] ktorá powiedŹiał w Rabie ná iednego Węgrzyná/ ktorego on był Źam wykupił w ConŹtántinopolu *CzahTr* K3v, D4.

Z przytoczeniem tekstu przypowieści [w tym: bezpośrednio (7), poprzedzone spójnikami iż, że (3)] (10): Oćiec miał Źyná młodego/ O Źwe kaŹni niedbálego: [...] Stárzec áby Źie Źyn karał/ Źługam iego winy wkłádał: Rzkomo im o to bákáiąc/ Ták Źyná nápominaiąc: A iŹby lepiej zrozumiał/ Tą przypowieściá przymawiał. Był oracŹ czáŹu iednego/ Máiąc wołu Źzalonego. [...] *BierEz* R, D3v; (*nagł*) Kokcius Cefarz. (–) TO był ták miłofierny/ zádnego nie Źkarał/ LecŹ komu Źie záchowác/ tym Źie záwŹdy parał. Fronto mu iedęn z rády powiedŹiał przyŹedŹy/ NálaŹłem tę przypowieść o Cefárzoch czędŹy: Ze to ŹzczęŹliwe páńŹtwo/ kędy páná máią/ Ze po nim dobrotliwá ŹáŹkę záwŹdy znáią. *RejZwierz* 32; *LEoŹtenes* gdy miáŹto Atheny borzyć chćiał/ Focion tę przypowieść mieŹzczánom nápiŹał. WyŹoki Cyprys Źtoi miedzy Iábłonkámi/ nic poŹytku nie czyni Źwoiemi ŹyŹyŹkámi. *RejZwierz* 37, 32; *RejZwierc* 174v; *WerKaz* 300; *CzahTr* D4. *Cf* »przez przypowieść mowić«.

W połączeniu szeregowym (1): VZywánie przypowieści/ y páráboł/ y táiemney mowy/ w ktorey Źię co wielkiego y mądrego pokrywa/ ieŹt Źtárodawne/ y ludŹiom mądrym zwyczáyne. *SkarKaz* 79a.

Tytuł utworu Mikołaja Reja zwanego tradycyjnie „Figlikami” (1): Przypowieści przipádŹe/ s ktorych Źye moŹe wiele rzeczy przeŹtrzedz. *RejFig* Aa.

Frazy: »[o kim] jako(by) w przypowieściach Źłychać« (2): moc á wládzá KrifŹulá Páná náŹzego y wŹytki Źwięte vrzędy á powinnoŹci iego ták były zelŹone y znifźczone/ iŹ ledwochmy iuŹ o nim iáko w przypowieściach ŹłycháŹli. *RejAp* 170v; *RejPos* 355v.

»[na kogo] przypowieść się ściąga« (2): Potrzebá prawdziwemu miłośnikowi Oyczyzny [...] niepodobłażać sobie wyłtępku łwego/ [...] nie dawaiąc s siebie tego przykładu/ aby sie nań oná przypowieść Anáchárlis ściągać miałá/ który práwá przyrownywał páięczynie *Phil D4; PowodPr 62*.

Zwroty: »przez przypowieść, w przypowieści mowić« [zawsze z przytoczeniem tekstu przypowieści] [szyk *zmienny*] (2:1): Potym też Menenius Agrypá Ráycá pośeł wyłtąpił/ mowiół do nich przez przypowieść: Mężowie Plebei/ [...] Ieft miałto káźde podobne ciáłu człowiczemu/ bo takież s części fwoich łżone łpołu/ á káźda część roznego bytu. *BielKron 108, 42v; SarnUzn B5*.

»używać, używanie przypowieści« (3:3): Coż wam po tym iż vżywacie tey przypowieści o ziemi Izraélfkiey/ mowiąc/ Oycowie iedli iágodę cierpnącą/ á w zębiech łynom zołtáią ołkominy. *BibRadz Ez 18/2, Ez 18/3; Vżywanie przypowieści bárzo ieft dawne. SkarKaz 79a marg, 79a, 312, Oooo2b*.

»przypowieść [na kogo] wyłóżyć; wykład przypowieści« (1;4): *SkarKaz 79a; Wykład drugiey przypowieści. W Iednym mieyfcu przy wodzie wielka trćiná bełá/ Ktora w łobie dwuch łmokow łkárádych żywiłá. Ieden byl o siedmi głow á z iednym ogonem [...] CzahTr E2; [jeden Turczyn pokazał dobrodziejstwo przeciw jednemu Węgrzynowi] łpodziewáiąc łię [...] że go też on tákże miał rátowác/ po ktorym że żadney wdzięczności nie widział/ tedy tę przypowieść nań iá wyłóżył [...] CzahTr K3v, D4, K4*.

Wyrażenia: »pospolita przypowieść« (1):práwo przyrodzone [...] niekorym niemem źwirzćtom ten dowćip dáłó/ że rodzice łwoie łtárzáłe żywiá. Y połpolitá przypowieściá bywa w tym zálecan Bocian/ który to zwykł nád infze rodzicom łwym czynić. *RejPosWstaw [41⁴]*.

»stara przypowieść« (3): A no byłá łthára przypowieść á pewno iż pewna. Iż byli w iedney wsi dwa łláhcicy/ ieden był dobry cnotliwy á wierny [...] Drugi był łákomcá łupiełcá á ná włzem złościwy á niepobożny. *RejZwierc 174v; WerKaz 300; SkarKaz 80a*.

»skryta, tajemna przypowieść« [szyk 1:1] (1:1): Táiemnice łkrytych przypowieści zrozumie/ á będzie łię obierał w gadkách przez podobieńtwá powiedziánych. *BibRadz Eccli 39/3; SkarKaz 79b*.

Szeregi: »apoftegmata albo przypowieści« (1): Apophtegmata łlbo przypowieści. *RejFig Aa2 źp*.

»básń a (abo) przypowieść« [szyk 2:1] (3): wam iedno będzie dano znác tháyemnice krolełtwa niebyefkyego/ á drugim tylko w básniach á w przypowieściach/ iż będą widzyeć á nie poznáią/ będą łłyłzeć á nie zrozumieią. *RejPos A5v; Ktoby łie temu Pánu nie przypátrzył/ á dziwnym łpráwam iego/ tedy by mu łie to zdáło iákoby to byłá iáka básń ábo iáka przypowieść o iákim prołtym pánu/ ábo też o iákim prołtym włodárzu łwiátá tego RejPos 191v, A5v*.

»fabuła a(ł)bo przypowieść« (2): A iż łie ty dziwne łpráwy/ [...] Ianowi łwićtemu pod zákrýtołciámi iákimiś á pod figurámi rozlicznymi okázowály/ y zdáło łie ludziom prołtym/ iákoby to iákie fábuły łlbo iákie przypowieści były. *RejAp 3; RejPos 340v*.

»gadka, (i) przypowieść« (3): Izali ci włzytcy nie vczynią o nim gadki y przypowieści/ á iákoby básni/ mowiąc o nim Biádá temu który nie łwoie zgromadza *BibRadz Hab 2/6; Dżiwné gadki wam powiem/ dżiwné przypowieści: Lecz/ iáko dżiwné/ ták téz y prawdziwé wieści. KochPs 114; CzahTr E3*.

»historyja i przypowieść« (1): Vżywał w kazániu Hiłtoryi y przypowieści pożytecznych duchownych á pámićtnych ku zbudowániu. *SkarŻyw 312*.

»mowa albo (i) przypowieść« (2): FRAnczifzek Stárfzy twoy džiadt/ ktorego [...] teź okwitość wżędy mądrze od niego wypoczytanych mow álbo przypowieści bywa przypominano/ Zwykł był tak (yákořmy wyrozumieli) miły Vbertinie mawiacz. *KwiatKsiąż A; SkarKaz 80a*. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»parabola a(l)bo przypowieść« (1): CZytamy ony łtáre páráboły ábo przypowieści iefzcze zá czáłow łędziakow/ iáko Ioáthán Sychimitom przekłádał/ gdy drzewá w leśie krolá obierác chćiáły. *SkarKaz 80a*; [Ale iż wiem że káżdá páráboła/ álbo przypowieść ma w łobie/ iż prze nieiákie podobieńftwo bierze od róznych rzeczy porównánié: tedy [...] *BiałPos 282 (Linde)*]. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»podobieństwo, (i) przypowieść« (2): iż kiedy komu miedzy łobą chcą złorzeczc, tedy od nas biorą podobieńftwo y przypowiefc, aby łie im tako złe łtało iako nam. *WróbŻółt O6v; Mącz 276d*.

Wyrażenie przyimkowe: »pod przypowieścią« (2): Iż pod przypowieścią á w pieśni przykład káżdemu od łiebie okázuie. Iż od pomłthý żadnem bogáctwem áni powinowáctwem łobie pomoc nye możemy. *LubPs N2 marg; Leop 2.Reg 12 arg*.

a. Przypowieść ewangeliczna (143) : Teź Kryłtus Pan áby nas łtále w píłmiech łpráwił/ Tedy ie w przypowieściách tu mędrkom zoltáwił. *LubPs gg2, R5v*; To wślyftko mowił Iezus do tłuffcz w przypowieściách/ á bez przypowieści nic do nich niemowił/ áby łie zilćiło co było opowiedziano przez proroká *Leop Matth 13/34*; Otworzę w przypowieściách vftá moie/ będę wypowiádał łkryte rzeczy od połtánowania łwiátá. *Leop Matth 13/35, Luc 8/8, 11*; A oprócz przypowieści nie mowił do nich/ wżakże zwolennikom łwoim łobno wżytko wykłádał. *BibRadz Mar 4/34, Mar 4/10, 11, 13 [2 r.]*; Abowiem niewiernym nigdy niechciał okazác łczyrey náuki łwoiey/ á zázwdy iá przypowieściami pokrywał przed nimi *RejPos 53, 4, 58v, 62v [3 r.]*, *66v marg, 67 (12)*; Támże tego wnet Pan po tey przypowieści dołóżyć raczył/ iż tákże teź z wámi vczyni ociec wáłz niebiełki/ gdy łie vznacie á náwróćcie łie do niego. *RejZwierc 178v*; Fáryzeufzowie byli ludzie chytry/ obłudni/ práwá Boże gwałcący/ [...] z czego wżytkiego łłufznie ie Pan Chriłtus tá przypowieścią łtrofuie. *CzechEp 165*; Y rzekł im: Nie rozumiećie tey przypowieści? á iákoż zrozumiećie wżytkie przypowieści? *WujNT Mar 4/13, Matth 13/35, 53, Mar 4/10, 11, 33 (9)*; A nieprzełtał Bog ná tym: ále wiecznego rołprofzenia żydow/ łam przyczynę dał/ niewinná krew tegoż Zácháryáłzá Proroká. Czego potwierdził Pan oná przypowieścią/ gdy ten złý narod/ náiwłzy winnicę v Bogá/ [...] potym y łyná iáko dżiedzicá zámordował. *PowodPr 30*; My teź chcąc te mądre y táiemne Páná náłzego przypowieści zrozumieć/ zá pomocá Duchá iego/ poznaymy pierwey zwyczaj y przyczyny á pożytki tákich przypowieści/ á potym łię do wykłádu tych dwu o gorczycy y kwáśie vdamy. *SkarKaz 79b*; y pewnie ten był v łtárych mędrcom miedzy ludem Bożym zwyczaj/ ktorego teź Pan *IEZVS* vżywa/ w gełtych przy náuce łwey przypowieściách. *SkarKaz 80a, 79a, 81b, 82b*.

przypowieść na co (1): A toć łá wżytko przypowieści ná niewdzięczności [!] náłze/ w kthorychby łie nam bárzo obaczác potrzebá *RejPos 36v*.

przypowieść o kim, o czym (15): Pan Iezus myłli iego [*proroka*] odpowiedziáł/ daiątz iemu przypowiełtz o dwu dlužniku/ tak iij rozumietz mogł/ iijze by był więłłfy niż prorok/ gdy ij myłli wiedziáł/ tzo łamému bogu łłuffá. *OpecŻyw 46v*; á toć iefł kákol o kthorym przypowiefc dał pan

Chriřtus [...] ktory fie tak baržo rozmnoził ze iuz pńzenicę zatłumia y będzie zawłzdy aż do zniwa. *SeklKat* Q2, M4v; *Leop Luc* 8 arg; Bo to dał vznác w przypowieści o oney wieczery/ iż nie tylko wezwánym/ ále y tym ktorzy byli w opłotkoch y ná vlicach/ tá wieczera była zgotowana *RejPos* 130, 52, 181v, 183 marg, 193v, 199; Przypowieść o owcy zginionej/ o dráchmie/ y o lynie márnótrátnym. *WujNT przedm* 37, *przedm* 37, 38 [3 r.].

przypowieść czyja [= *kto głosi*] [*w tym: pron poss* (14), *G sb i pron* (5), *ai* (2)] (21): tác nieomylna nowiná też tobie będzie powiedzianá/ á iuz iey pewnie możesz być ířth/ iż fie Pan zmiłował nád tobą [...] y odpuściłci wřzytki długi twoie. [...] Co nam řzyrzey ná pámięć przywiedzye tá wdzyęcna przypowieść Páná nářzego. Ktorá nam nápiřał Máttheufř święty tymi řłowy. [...] *RejPos* 246; Piękny początek/ ále řrogię dokończenie tey przypowieści Páná nářzego ktorá nam thu ná piřmie ořtáwić raczył przez Ewányeliřtę řwoiego *RejPos* 246v; Ale ty moy miły Krześciáńřki bráćie/ zá wřpomożeniem Páná řwego/ ták rozumiey tę řwiętą przypowieść iego. Iż thu Pan wřzytek narod ludzki rozdzielác raczy ná dwa řthany/ gdy v niego řadnego bráku w ořobach nie mář. *RejPos* 341, 52, 165 [2 r.], 168v, 193v, 210v (19); A wřłyřzawřzy árcykáplani y Pháryzeufřowie przypowieści iego: poználi iż o nich mowił. *WujNT Matth* 21/45; *SkarKaz* 79b.

przypowieść czyja [= *o kim*] [*G sb*] (3): Iezu kthorys przez przypowieść dwu bratu řadnego grzeřznego rozpaczác/ ani řadnego řprawiedliwego dupháć vkazał. řmiřłuj fie nád nami. *TarDuch* B7v; obaczámy w przypowieści tego zránionego człowieká leżácego przy drodze/ iż to ná nas tá przypowieść przypada/ iż leżymy zráneni [!] á odárci ze wřzech dobrych řpraw nářzych *RejPos* 211v; *WujNT przedm* 37.

Z przytoczeniem tekstu przypowieści [*w tym: bezpośrednio* (5), *poprzedzone spójnikami: iż* (2), *jeřliby* (1)] (8): Y tym Pan tę przypowieść řwá ořtátnie záwiázal: Iż ířtotnie thák fie thež káždemu řřtánie z was od Bogá Oycá niebieřkiego/ ieffi tákiey řrogořci będziecie vżywác nád bráćiá řwoiá/ zápomniawřzy dobrodzieřřtwá iego. *RejPos* [249], 164, 199, [249]; Drugiey przypowieści řłuchayćie: Był *niktory* człowiek gořpodarz ktory nářádził winnicę/ y płotem iá ogrodził/ y wkopał w niey prářę/ y zbudował wieżę/ y náiał iá oraczom: y odiechał precz. [...] *WujNT Matth* 21/33. *Cf* »powiedzieć przypowieść«.

W połączeniach szeregowych (2): A tym ktorzy v řiebye powáżyli řwięte Bořtwo iego/ [...] nieomylnie im obiecał dáć Duchá řwego řwiętego: ták iż nieomylnie záwřdy mieli wyrozumieć táiemnice pokryte/ przypowieści/ y wřzytki řpráwy iego. *RejPos* 191v; *CzechEp* 175.

Fraza: »[*na kogo*] przypowieść przypada, przytrefia się, řciága się« [*řzyk zmienny*] (3:1:1): Tu możesz rozumieć iżci ty iáblká nie tylko tám pádáły gdzye ie trzeřłiono/ ále fie ty przypowieści řciágały ná wřzytki tłuzzcze/ á ná wřzytki narody řwiátá tego. *RejPos* 183; Y owřzem tego przeřřzegay ábyć fie ná cię nie przytrefiła oná przypowieść/ ktora była vczynioná od Páná ná onego márnótratne^{řo} řyná *RejPos* 219v, 183 marg, 211v, 251.

Zwroty: »w przypowieřciach mowić, [kazać], rozmawiac się, mowiacy, mowienie; przez przypowieść mowić, rzec, mowiacy; przypowieść mowić, rzec« = *in parabolis loqui Vulg, PolAnt; in parabolis dicere, in proverbii loqui Vulg* [*řzyk zmienny*] (13:1:1;3:1:1;1:1): *TarDuch* B4; Pyotr/ ktoremu yuž był poruczon kořcyoř/ yáko ten ktory o wřřyřřtkich pyeczá myář/ pyta/ yeřli ku wřřyřřtkim pan przypowyeć mowił. *KromRozm III* M8; *Leop Matth* 13/10, 34; *BibRadz Mar* 4/33; Y řam/ gdy

czythamy Ewányelify/ mało nie wżędy znáyduiemy go przez przypowieści mowiącego. *RejAp* 3; To wżytko w przypowieściach mowiłem wam. Ale przydyze then čás/ gdy iuż nie w przypowieściach mowić wam będę/ ále iáwnie o Oycu moim obiáwię wam [*Vulg Ioann* 16/25]. *RejPos* 132, 53 [2 r.], 134, 134v, 152, 191v *marg*, 199; Íam pan Chrístus/ [...] twierdzi: iż on thy rzeczy zákrył przed mądrymi y rozumnymi: á obiáwił ie málucżkim [...]. Z ktorými ia też proftak nieumiejąc głębokiey łáćiny wołę przełtáwác/ [...] niź z onymi do ktorých íię przez przypowieści mowi *CzechEp* 69; Skąd to idzie/ iż mowienie w przypowieściách nie było przyczyną ich niedowiárfstwa [...] ále iż oni łámi łyżec y rozumiec niechćieli/ áby íię kiedy nie náwrocili. *WujNT* 139, *Matth* 22/1, *Mar* 3/23, s. 139 [2 r.], *Ioann* 16/25; *SkarKaz* 80b; [To Pienie [*Psalms* 77] ma w íobie iáko Pan Iezus miał częřto kázác w przypowieściách *WróbŻołt* 182].

»powiedzieć (*a.* powieđać, *a.* powiadać) przypowieść; w przypowieści(ach) powieđać; przez przypowieść (o)powieđać; bez przypowieści powieđać« [*w tym: z przytoczeniem tekstu przypowieści (3)*] = *dicere a. loqui a. proponere parabolam, proverbium dicere Vulg* [*szyk zmienny*] (8;3;2;1): Tho gdy oni łyżeli dokłádaiąc powieđziá przypowieść *Leop Luc* 19/11, *Matth* 13/24, 33, *YY4v*; Apořtołowie prořili Páná áby im bez przypowieści powieđziá słowá swoie *RejAp* 3; Tá¿e też nam y Pan náłz gdy w przypowieściach powieđać raczył o onych godziech o onych włódárzoch/ dáleko íie coř inźzego pod tą figurowáną powieđziá zámýkáło. *RejAp* 181v; *RejPos* 52 [2 r.], 170, 238v; Toćiem wam powieđziá przez przypowieści: Przychodzić godziná gdy iuż *dáley* nie przez przypowieści mowić wam będę; ále iáwnie o Oycu oznaymię wam. *WujNT Ioann* 16/25; Rzekli mu vczniowie iego: Oto/ teraz iáwnie mowíř/ á ¿adney przypowieści nie powiádař. *WujNT Ioann* 16/29, *przedm* 38, *Ioann* 10/6.

»uczyc (a. nauczać) w przypowieściach« [*szyk zmienny*] (3): Pátrzaýze tu ká¿dy wierny Pánłki/ cžego cie tu Pan vczy w przypowieściach tych swoich. *RejPos* 165, 165; Y náuczał ich wiele *rzeczy* w przypowieściách [*docebat eos in parabolis multa*]/ y mowíł im w náuce swoiey: Słuchayćie; Oto/ rozšiewcá wyłzedł śiac. A gdy śiał/ iedno [*ziarno*] pádło podle drogi/ á ptacy powietrzni przyłzli y poiedli ie. *WujNT Mar* 4/2.

»przypowieść wyłóżyć, wyłkładać; wyłkad przypowieści« [*szyk zmienny*] (3;1;2): *KromRozm II* f2v; Pan Kryřtus przypowieść o roznym náfieniu wyłkłada *Leop Luc* 8 *arg*; A ácz nam iáwnie íam Pan potym tę przypowieść w Ewányeliey nápiłáná řzyroko wyłóżyć raczył/ bo powieđziá co íeřt rola/ y kto był gořpodarzem they roley/ co íeřt dobre náfienie/ á co też íeřt kákol/ á przypodobnił to wżytko ku kroleřtwu swoiemu. *RejPos* 53; *SkarKaz* 80b, 81b, 82a.

Wyrażenie: »przypowieść Ewanjelijej« (1): Słuchay pilnie co íie tu w przypowieści tey Ewányeliey ná końcu sřtáło/ iż zwiázawřzy tákiego zá ręce y zá nogi/ kazano go wrzucić do wiecznych ciemnic *RejPos* 248.

Szeregi: »Ewanjelija a przypowieść« (1): TÁk iákořchmy ná pirwotku łyżeli/ iż tá řwięta Ewányelia/ á tá wdzyęczna przypowieść Páná náłzego/ wźzemu narodowi řwiátá tego/ miáłáby być ku wielkiey pociefze *RejPos* 166.

»(jeřli(¿e)) historia abo (a, czyli) przypowieść« (3): *RejPos* 161v; Pířzå rozmáicie y pyťaiå íeřli to íeřt Hiřtoria czyli przypowieść/ więć iedni powieđali/ że íeřt s przodku Hiřtoria/ á dáley przypowieść/ á drudzy mowíå iż to być nie mo¿e/ gdy¿ o Láźářzu rzeczå á¿ do końcå rzecz idźie *Grzegřm* 58.

»i nauka i przypowieść« (1): A ták ten wízechmogący Pan/ [...] Ítárał fie o to pilnie y w náukach fwoich/ y w dziwnych przypowieściach fwoich/ áby był kędy á kędy mógł kładł twárdy kryg á twarde wędzidło ná tego fwowolnego olá/ [...] tego to złego á vpornego człowieczęgo przyrodzenia. *RejPos* 247.

»(nie) przypowieść a (ani) podobieństwo« [*szyk 1:1*] (2): RZekł Pan Iezus ku niektórym kthorzy fobyte dufáli/ á ktorzy tho zdánie mieli o fobyte/ iż byli Íprawiedliwymi/ á zázwdy inemi gárdzili/ the przypowieść á to podobieńfthwo: Dwa człowieki [!] przyfzli byli do kościoła áby fie modlili. *RejPos* 199. Cf »pod przypowieścią«.

Wyrażenia przyimkowe: »przez przypowieści (przypowieść)« (8):

~ Szereg: »przez przypowieści, pod zasłoną« (1): [*żadny pisma nowego zakonu rozumieć nie może*] bo fą rozmáite/ á fobie ná wielu mieyfc (mówiąc) przeciwne/ przez przypowieści pod zasłoną piáne *BielKron* 46.

Cf »przez przypowieść mówić«, »przez przypowieść (o)powiedać«. ~

»pod przypowieściami (przypowieścią)« (9): Iż wam/ to ielt wiernym/ będzie dano znác ty táiemnice krolestwá niebiełkiego/ ále niewiernym tylko pod przypowieściami [*in parabolis omnia fiunt Vulg Mar 4/11*] *RejAp* 3; PAn á zbáwiciel náłz [...] pod przypowieściami pokrywał ty nieskończone mądrości fwoie/ á thy nieomyłne náuki fwoie *RejPos* 191v; á infzy tylko pod przypowieściami będą fie dziwować temu/ á oczymá fwemi wíztyko będą widzyeć/ á nie wízrą *RejPos* 276v, 53, 67, 294v, 326, 340.

~ Szereg: »nie pod podobieństwem ani pod przypowieścią« (1): A obácł/ iż ci dobrze rozumieli/ że to Pan nie pod podobieńftwem/ áni pod przypowieścią/ ále o prawdziwym iedzeniu Ciála fwego mówił *WujNT* 333. ~

3. Słowa, mowa, wypowiedź; *dictum Mącz* (13): in iudicio ... constitutus ... ex allocuicione [!] alias zprzypowyełczy *ZapMaz II Ł 7/52, 7/42v*; Tyberius też fkromnym y ćirpliwym *aduerfus conuicia malofque rumores* okázował fie/ częfsto ty fłowá máiąc w przypowieści/ że w wolney R.P. wolny thez vmył y głos być ma. *Phil* Q3; *SarnStat* *7v.

przypowieść czyja [*w tym: G sb i pron (2), pron poss (1)*] (3): Dálej dokláda Duch fwięty/ iż go [*upadłego miasta Babilon*] też będą żáłowác kupcy ktorzy byli zbogácieli z bogáctwá iego. [...] A iuz tám/ iáko fą przypowieści niektórych y vmárły muśi mi to dáć/ gdyż fłyfzyłz iż tám y dułze ludzkie wfpomináią. *RejAp* 152; [*królowie*] przyśięgáią, *Pacem inter difsidentes manu tenebo* do tego przymiérzáiąc y przymawiáiąc fie fwą przypowieścią, iáko y znákem iábłká pokázuią iáwnie *SarnStat* 121. Cf »wedle przypowieści«.

W połączeniu szeregowym (1): Náyduią fye y przypowyełci/ y mowy/ á Ítołowányá flow nyezwyčáyne náłfym yęzykom y połpolitemu wżywanyu. *KromRozm II* n4v.

Wyrażenie przyimkowe: »wedle przypowieści [czyjej]« (1): Bo páńftwo to, które było [...] rozerwáne, y ná Íztuczki rozdzieloné, ón [*Bolesław Krzywousty*] [...] do iedności do kupy przywiódł. Przeto tym iábłkiem zá tę cnotę fłufznie ma bydż dárowány: wedle przypowieści trzech onych Bogiń: *Pulchriori detur*. *SarnStat* 121.

a. Przepowiednia, klątwa (2) : powiedział im [Jonatan Sychemitom] tę przypowieść: Zábiliście syny Ierobáál dobrodzyeia swego/ á bękártá wybrálicie iego nád łobą/ iefliście to dobrze vczynili/ niechay wam dobrze będzie/ á iefli zle/ (*marg*) Przepowiedc. (-) áby ogień wyłzedł z Amálechá ktoryby was y z nim łpalił [Vulg Iudic 9/18-20]. Wyrzekłzy to vciekł. *BielKron* 50v.

[Zwrot: »wziąć przypowieść« = *assumere parabolam* Vulg: Wziąwłzy tedy przypowieść znowu mowił *WujBib Num* 24/15 (*Linde*), *Num* 24/3 (*Linde*), 20 (*Linde*), 23 (*Linde*).]

b. Plotka; w przen [o czym] (1) : O nędznałz to fortuná kogo ták rołpieści/ Nátkawłzy pełne kąty włzędy przypowieści/ Marnych o iego łtanie/ po łwiatu rozniełie/ Ledwe o nim nie wyię czáfem wilcy w łefie. *RejWiz* 5v.

c. Żart (2) : Scomma scilicet, Przepowiedc/ Smiefzna yáka powiefc. *Mqcz* 86c.

Wyrażenie: »śmieszna przypowieść« (1): *Dictum ridiculum*, Smiefzna/ Kunłztowna przypowieść. *Mqcz* 86c.

4. praw. Reguła, zasada [w tym: z bezpośrednim przytoczeniem tekstu reguły (1), poprzedzone spójnikiem że (1)] (5) :

przypowieść czyja [G sb] (2): Krótkie przypowiełci práwne Królów Polłkich. *SarnStat* 49. Cf »wedle przypowieści«.

Wyrażenie: »przypowieść prawna« (2): Iefł dawna przypowieść práwna: że Bábizná dawności nie ma, y iefł to *in ufu*: [...] *SarnStat* 1266, 49.

Szereg: »reguła prawna albo przypowieść« (1): TA iefł regułą práwna álbo przypowieść: Stárfzy dźieli, młódłzy wybiéra. *SarnStat* 1265.

Wyrażenie *przyimkowe*: »wedle przypowieści« (2): Ale gdy pozywáią ku inłcriptiiéy, tedy nie dáią Dilátiiéy *Ad Munimenta*, iedno *ad Quietationem*. *Alias* iefli nie dowiedźie, tedy wedle przypowieści. *SarnStat* 1285.

~ *wedle przypowieści czyjej* (1): Bo iednák by niewiém iáko kto przykłádów przytoczył, tedy iednák co rok záfwdy łie nowé á chytrłłze záfwiéráią, ták iże żadné pęccepta nie łą ták dołkonáłé, áby łie w nich włzyłki rzeczy miály zámknąc: wedle onéy przypowieści Iuriłtów *SarnStat* 1264. ~

5. Przedmiot obmowy, kpiny; pośmiewisko; parabola Vulg, PolAnt; proverbium, similitudo Vulg (11) :

Zwroty: »obrocić się w przypowieść« (1): y kołcioł then twoy porzucę á odepchnę od obliczności łwoiey/ thák iż łie obroci w baśń á w przypowieść włzytkim narodom *RejPos* 349v.

»(po)dać w przypowieść; połóżyć, dać na przypowieść; dać za przypowieść« = *ponere in similitudinem* Vulg; *dare in exemplum* PolAnt (2;1;1;1): Połuiłti nos in fimilitudinem gentibus: [...] Połóżyłes nas ná przypowiełc poganom *WróbŻółt* 43/15 [*przekład tego samego tekstu LubPs*], O6v; *LubPs* M2; *Leop* 2.Par 7/20; *BibRadz* 2.Par 7/20.

»stać się [komu] na przypowieść, przypowieścią; być przypowieścią, za przypowieść« = *esse in proverbium* Vulg; *fieri in parabolam* PolAnt (1;1;1;1): Y połóżyłem odzienie moie włofiane, á łtałem łie iem na przypowiełc. Naprzeciw mnie mowili ktorzi łiedzieli w fforcie/ á o mnie łpiewali kthorzy pili wino [*Ps* 68/12]. *TarDuch* A6v; A dom ten będzie zá przypowieść włłyłtkim kthorzy tędy poydą *Leop* 2.Par 7/21; *RejPos* 349v; *BudBib Ps* 68/11[12].

»przypowieść [z kogo] uczynić« (1): Iefli mię w grubym chodząc worze vpátrzyli/ Przypowieść ze mnie wnet vczynili. Mną ięzyká náczořác w bramie poładzonym/ Iam iefł wieczorna pieřń opoionym [Ps 68/23]. *KochPs* 100.

Szeregi: »przypowieść a (i) bařń« [szyk 1:1] (2): á Dom ten ktorym pořwięcił imieniowi memu/ podam w przypowieść y w bařń [dabo eam in parabolam, et in exemplum] v wřzytkich narodow. *BibRadz* 2.Par 7/20; *RejPos* 349v.

»przypowieść a fabuła« (1): iuř Pan wypełnić á frodze dokończyk raczył tych obietnic řwoich/ iř y ty kořcioły iego/ y ten lud iego/ wedle obietnic iego/ řtał řie przypowieřciá á řabułá v niewiernikow iego. *RejPos* 349v.

»przypowieść i przykład« (1): wykorzenię was z źemie moiey ktorám wam dał/ y dom ten ktorym pořwięcił imieniu memu/ zárzucę od oblicza mego/ y dam ij w przypowieřć/ y ná przykład wřlyřthkim ludziom [et tradam eam in parabolam et in exemplum cunctis populis]. *Leop* 2.Par 7/20.

Synonimy: 1. parabola, podobieństwo, przysłowie; 2. apoftegmata, bajka, bařń, fabuła, gadka, historyja, mowa, parabola, podobieństwo, powieřć; 3. mowa; 4. reguła; 5. przysłowie.

Cf **POWIEŚĆ**

JR, (LW, MN)